

Козак Дмитро Вікторович,
фахівець I категорії факультету підготовки
фахівців для підрозділів превентивної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ ПРИМУСОВОГО ОСВІДУВАННЯ ОСОБИ В РОЗРІЗІ ДОТРИМАННЯ ЇЇ ПРАВ ТА СВОБОД

Згідно ч. 1 ст. 241 КПК України слідчий, прокурор здійснює освідування підозрюваного, свідка чи потерпілого для виявлення на їхньому тілі слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу [3].

Освідування деякі вчені характеризують як самостійну слідчу (розшукову) дію, що проводиться або безпосередньо слідчим, або (за його дорученням) лікарем і спрямовану на безпосереднє обстеження тіла людини з метою виявлення і фіксації слідів злочину, особливих прикмет та ознак функціонального й анатомічного характеру [1, с. 124].

С.М. Стахівський зазначає, що освідування за рішенням органу розслідування може бути проведено і в примусовому порядку [6, с. 32]. В той же час, при його проведенні потрібно пам'ятати про честь і гідність особи, її права та свободи. Прикладом освідування, проведеного з порушенням прав та свобод людини, можна визначити випадок, який розглядався Європейським Судом з прав людини у справі «Яллог проти Німеччини».

Так, «...у жовтні 1993 року двоє поліцейських у цивільному одязі помітили, як заявник дістав з рота два маленькі пластикові пакети і швидко передав їх іншій особі за гроші. Припустивши, що у пакетах містились наркотики, правоохоронці негайно підійшли до заявника. Поки вони здійснювали його огляд, заявнику вдалося проковтнути третій пакетик, який ще містився в його роті. Отож фактично у заявника наркотиків не виявили. Відтак місцевий прокурор розпорядився змусити заявника вжити блювотний засіб, аби таким чином здобути пакетик. Заявника доправили до лікарні. Йому запропонували вжити необхідний лікарський препарат, однак він відмовився. Відтак, заявнику ввели в організм ліки примусово. Завдяки тому, що чотири поліцейських притримували заявника, лікар увів необхідний препарат через трубку, вкладену в ніс, а також зробив ін'єкцію апоморфію — засобу, синтезованого з морфію. Внаслідок цього заявник виблював крихітний пластиковий пакетик, що містив 0,2 г кокаїну.» Метод і ступінь примусу, застосованого до правопорушника в ході проведення освідування, були визнані судом нелюдськими і такими, що принижують гідність. Тому Європейський Суд з прав людини постановив, що було порушено право на справедливий судовий розгляд, гарантоване ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних сво-

бод. Зазначене порушення виявилось у двох аспектах, а саме: у використанні у справі доказу, отриманого з порушенням Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також у порушенні права особи не свідчити проти себе. Відповідно до ст. 41 зазначеної Конвенції суд призначив сплатити заявнику 10000 євро як компенсацію моральної шкоди та 5868 євро на відшкодування судових витрат [2].

Серед організаційно-підготовчих заходів, які повинен здійснити слідчий К.О. Чаплинський виділяє наступні: «...прийняття рішення про проведення слідчої дії; визначення кола питань, які підлягають з'ясуванню; добір учасників слідчої дії; обрання часу та місця проведення освідування; підготовка технічних засобів фіксації ходу й результатів освідування; визначення тактики проведення слідчої дії; проведення інструктажу серед усіх учасників слідчої дії і складання плану» [7, с. 26]. Тому примусове освідування за рішенням органу розслідування може бути застосоване до будь-яких учасників процесу. Тобто свідки та потерпілі також бути задіяні в проведенні зазначеної слідчої (розшукової) дії.

Найбільш важливим на початку робочого етапу освідування, як зазначає А.І. Кунтій, є встановлення психологічного контакту з підозрюваним. Тому слідчим потрібно роз'яснити усю важливість проведення процесуальної дії, що допоможе зменшити психологічну напругу та досягти бажаного результату без застосування примусу [4, с. 315]. Після цього проводиться безпосереднє освідування.

Можливість примусового освідування підозрюваного є спірною у правоохоронній практиці. З одного боку, підозрюваний у більшості випадків не зацікавлений добровільно бути об'єктом даної слідчої (розшукової) дії. Адже на його тілі можуть бути виявлені сліди кримінального правопорушення або особливі прикмети, що мають значення для його розкриття. З іншого боку, як доречно зазначає В. Маринів, позбавити слідчого і суд можливості виявляти на тілі підозрюваного особливі прикмети і сліди, захищаючи почуття їх сором'язливості, означає зробити неможливим встановлення істини у багатьох кримінальних справах [5, с. 71-76]. Тому, на нашу думку, освідування особи може проводитись як у добровільному, так і в примусовому порядку.

Крім того, особливістю освідування є те, що це одна з тих слідчих (розшукових) дій, які можуть проводитись за участю спеціаліста. Так, відповідно до ч. 2 ст. 241 КПК України «освідування здійснюється на підставі постанови прокурора та, за необхідності, за участю судово-медичного експерта або лікаря [3]. Освідування, яке супроводжується оголенням освідуваної особи, здійснюється особами тієї ж статі, за винятком його проведення лікарем і за згодою особи, яка освідується. Слідчий, прокурор не вправі бути присутнім при освідуванні особи іншої статі, коли це пов'язано з необхідністю оголювати особу, що підлягає освідуванню.

Підсумовуючи, зазначимо, що освідування є обов'язковою слідчою (розшуковою) дією при розслідуванні багатьох злочинів. Вона полягає в

огляді живих осіб для з'ясування питань, що мають значення для кримінального провадження. Під час її проведення сліди допомагають перевірити показання та встановити картину злочину. В той же час, дотримання прав та свобод особи відіграє велике значення для визначення допустимості доказів, отриманих під час освідування.

Бібліографічні посилання:

1. Андреев И. С. Криминалистика: учеб. пособие / И. С. Андреев, Г. И. Грамович, Н. И. Порубов; под ред. Н. И. Порубова. – Мн.: Выш. шк., 1997. – 344 с.
2. Європейський суд з прав людини: Комюніке Секретаря Європейського Суду з прав людини стосовно рішення у справі «Яллог проти Німеччини» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/134/%D0>
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : прийнятий Верховною Радою України Законом №4651-VI від 13.04.2012 р. / відп. за випуск В.А. Прудников. – Х.: Право, 2012. – 392 с.
4. Кунтій А.І. Тактика проведення освідування підозрюваного у кримінальному провадженні про умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання / А. І. Кунтій // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх спра. – № 2. – 2014. – С. 310-320.
5. Маринів В. Правові засади освідування особи / В. Маринів // Вісник прокуратури. – 2003. – № 12 (30). – С. 71-76.
6. Стахівський С. М. Слідчі дії як основні засоби збирання доказів : [Науково-практичний посібник] / С.М. Стахівський. – К.: Атіка, 2009. – 64 с.
7. Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення проведення освідування / К. О. Чаплинський // Вісник Академії митної служби України. – 2011. – № 6. – С. 23-30.

Король М.О.,

старший викладач кафедри конституційного,
адміністративного та міжнародного права
Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького

**ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС УТРИМАННЯ
В МІСЦЯХ ТИМЧАСОВОГО ТРИМАННЯ
ДЕРЖПРИКОРДОНСЛУЖБИ УКРАЇНИ**

Для тримання правопорушників, затриманих в адміністративному порядку в Державній прикордонній службі України (далі - Держприкордонслужбі України) створені спеціально обладнані приміщення: спеціальні приміщення - у місцях дислокації підрозділів органів охорони державного кордону; пункти тимчасового тримання - у місцях дислокації органів охорони державного кордону [1].

Поміщуючи особу в місця тимчасового тримання відповідні посадові особи Держприкордонслужби України зобов'язані дотримуватись ряду правил та принципів.